

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р **Димитър Вечев** за дисертационния труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на

Бисер Иванов Нушев

на тема

”Руският национализъм като фактор за разпадането на Романовата империя (1905 – 1917)“

с научен ръководител: доц. д-р **Дарина Григорова**

Тази разработка е в известен смисъл пряко продължение на монографията на доц. Тина Георгиева: „Консерватизъм и национализъм в Русия (втората половина на 60-те средата на 80-те години на XIX в).“ Докторантът търси корените на руския национализъм в руския консерватизъм и преди всичко в триадата на проф. Уваров „православие, самодържавие, народност“ и в славянофилската теза за самобитността на руското историческо развитие. Бегло е отразено в дисертацията обаче влиянието на руския национализъм от 80-те и 90-те години на XIX в. т.е. националистическата политика на Александър III.

Нушев счита, че отчаяната защита на ненакърнимостта на самодържавието от страна на руските националисти води до обратния резултат – до падането му. Все пак посочването на национализма като фактор за гибелта на Романовата империя е малко пресилено и неточно.

Достойнство на дисертацията е обективното изложение, неповлияно от идейните залитания по оценката на национализма в историографията. Като подчертава политическите грешки на националистическите партии от 1905 до 1917 г., авторът все пак е склонен да приеме гибелта на Руската монархия за нещо предопределено от обективното развитие на страната. Извършва се гигантско натрупване на социални, национални причини, военни поражения, неумела и вяла политика на Николай II, Распутин и т.н.

Действително, извършва се съдбоносен сблъсък между създавания векове имперски универсализъм (равенство на всички етноси пред трона) и безкрайно закъснялата националистическа политика за обрусяване на

неруското население на империята. Абсурдността на тази войнствена националистическа политика се състои в това, че тя се прилага и спрямо вече оформени нации и народности, етноси с утвърдена автономия.

Правейки сбит преглед на обширната литература по темата, Нушев обосновава правото си да намери свой ъгъл на наблюдение на историческите събития в Русия в началните десетилетия на XX в. и да даде своя оценка.

Историографският преглед е точен и обективен. Докторантът скрупулъзно посочва приносите на отдените автори, съгласява се или спори с техните заключения.

Първа глава „Произход, основни политически партии и идеолози на руския национализъм (1905-1917) „ е изчерпателно изложение на създаването, еволюцията, апогея, разпадането и обединението на многобройните националистически партии през периода 1905-1917 г. Нушев посочва главната особеност на периода – относително единна идеология и голямо раздробяване на партийните структури, което води до политическа неефективност. В годините на най-голям подем на националистическите партии (черносотниците достигат до 400, 000 члена) националистите нямат особено политическо влияние. С приближаването на Първата световна война те бързо вървят към упадък и разложение.

Коментирайки разликите между идейните платформи на крайните и умерените националисти, дисертантът посочва три главни причини за политическия упадък на националистите:

1) абсолютната преданост към принципа на ненакърнимост на самодържавието при явния упадък и дори неспособност на властта да ръководи огромната държава ражда вътрешна нестабилност (преди всичко сред структурите на крайните националисти);

2) някои от програмните тези на националистическите организации (като старант славянофилска идея за свикване на Земски Събор вместо Държавна Дума) също не будят особен обществен ентузиазъм.

3) принципът „Русия за русите“ при непрекъснатото намаляване на великорусите в империята в сравнение с неруското население и засилващия се национализъм в покрайнините също води до загуба на обществен престиж.

Втора глава „Руският национализъм, държавата и националният въпрос в Руската империя (1905-1917)“ е най-стойностната част на дисертацията. Според дисертантът през целия период (1905-1917 г) съществува двойственост в отношенията държава-националистически организации. Държавата им помага, но и ги разлага. Всички националистически партии са за запазване в непокътнат вид на самодържавната форма на управление, но са против царската бюрокрация, която „заслонявала царя от народа“. За крайните националисти Държавната Дума може да има само законосъществителен характер. За умерените националисти обаче Държавната Дума като законодателен орган е едно необходимо допълнение към властта на самодържеца.

Дисертантът показва, че неспособността на самодържавието да се справя със сложните задачи на управлението – особено по време на Първата световна война, води до политическа безтегловност и дори колапс на националистическите партии - крайни и умерени. В това състояние те не оказват никаква съпротива на Февруарската революция и загиват заедно със самодържавието. Липсата на сериозна икономическа програма при националистите също не носи никакъв политически престиж.

Най-същественият принос на дисертацията в тази глава е представянето и оценката на възгледите на националистите по националния въпрос. Руската империя е една от малкото, в които няма господстваща имперска нация или по-точно - има такава (великорусите), която е далеч по-обременена икономически, политически и военно от останалите етноси. Но призивът на националистите не е за изравняване на великорусите с останалите етноси в империята, а за превръщането им в привилегирована нация с определени преимущества в администрацията, икономиката и културата. Дисертантът оценява тези идеи на националистите като исторически закъснели и затова вредни.

Нушев намира, че най-опасен за империята, наред със социалните проблеми, е еврейският въпрос. Правителството, подкрепяно от националистите, проявява краен антисемитизъм. Тази политика се изразява преди всичко в погроми. Националистическите партии обаче не предлагат решение на еврейския въпрос. На практика той се оказва нерешим. Нушев не идеализира евреите. Той привежда мнения на умерени националисти, че фактически част от нееврейското население са превърнати в икономически

роби. Всеобщо е убеждението им, че евреите се стремят към световна доминация. Така или иначе, 5,300,00 евреи, разселени на 1, 250,000 кв.км. площ, имащи мощна интелигенция, банкери, търговци и т.н., са превърнати в основен враг на империята.

Неотстъпвайки от принципа „единна и неделима Русия“, националистите са против всякакви отстъпки на неруските народности и нации. Нещо повече, те подкрепят правителствената политика за намаляване автономията на финландци, поляци, народите от Прибалтика и други и за предприемане на политика за обрусяването им. Това е една безнадеждно закъсняла политика. Такова е внушението, макар и деликатно, и на дисертантът.

Правилно е заключението на Бисер Нушев, че националистите вместо да се опитват да решават проблемите на империята сами се превръщат в проблем за нея. И така по ирония на съдбата, пламенно защитавайки самодържавието, националистите се превръщат в негов гробокопач.

В интерес на истината Нушев посочва, че не всички националисти държат на ненакърнимостта на границите на империята. Ковалевски например счита присъствието на поляци, фини в границите на Русия не като проява на сила, а на слабост. Докторантът счита, че украинският въпрос е по-опасен за Русия от полския. Ако в днешно време е така, едва ли е било същото и през XIX - началото на XX в. Авторът отделя повече място на украинския проблем, може би изхождайки от днешната злободневност на проблема. Тук допуска някои грешки. Украинска държава не съществува преди 1654 (с. 181). Кирило-Методиевското братство не иска само автономия за Украйна, а генерално преустройство на цялата империя (с.181).

Авторът намира за анахронични основната част от възгледите на руските националисти, но и не счита цялата им идеология за ретроградна. Този стремеж към обективност засяга и теорията за специфичната „наднационалност“ на едно обединение между великоруси, белоруси и украинци. Основание за това е фактът, че чак в края на XVII в. се оформят великоруската, украинската и белоруската народности.

Дисертацията предлага обилна информация за един от съдбоносните моменти в руската история. Оценката на събитията, партиите и хората е

балансирана. Това са достатъчни основания тя да бъде публикувана. По тази причина е необходимо прецизиране на твърденията, изчистване на понятията. Какво е например руският национализъм; движения, течения, сегмент и т.н.

В заключение може да се каже, че дисертацията предлага изчерпателно изложение на руския национализъм между Първата и Втората руски революции. Основните приноси са свързани с изясняване корените на руския национализъм, структурата и програмите на партийните му проявления, „приносът“ на руските националисти за крушението на империята.

Казаното ми дава основание да препоръчам с пълна убеденост на уважаемото жури да присъди на докторанта Бисер Нушев образователната и научна степен доктор.

9 март 2016 г., София

доц. д-р Димитър Вечев